

صلح در ادیان خاورمیانه

محیا صابرمش

نویسنده ی مسئول، دانشجوی کارشناسی ارشد ادیان و عرفان دانشگاه الزهرا

چکیده

صلح از اصلی ترین نیاز های بشری است که در تمام ادوار آدمی به دنبال آن بوده است. خاورمیانه از کهن ترین سرزمین هایی است که از دیرباز با مسئله ی جنگ و صلح درگیر است و به دلیل موقعیت خاص خود هیچگاه به صلح مستمر دست پیدا نکرده است. با نظر به اینکه صلح آرزوی هر انسان است، باید برای ارائه راهکار های رسیدن به صلح پایدار تلاش کرد، ما با نظر به ادیان ابراهیمی که خاستگاه آن ها، این منطقه است به مفهوم رواداری و تکررگرایی پرداختیم.

کلمات کلیدی: صلح-ادیان ابراهیمی-خاورمیانه-تکررگرایی-رواداری

مقدمه

صلح و امنیت از دغدغه های همیشگی بشر بوده است. زندگی به دور از جنگ و نزاع از حقوق ابتدایی جوامع محسوب می شود.

با نظر به وضعیت چند سال اخیر جهان، متوجه میشویم که جنگ در کشور های جهان سوم و علی الخصوص در منطقه ی خاورمیانه اتفاق می افتد.

خاورمیانه دارای ویژگی های مهم از جمله داشتن منابع طبیعی غنی، موقعیت جغرافیایی ویژه و اهمیت سیاسی جهانی، دارای ویژگی دیگری نیز است، آن خواستگاه ادیان ابراهیمی بودن است این ریشه دینی، ناخواسته بر فرهنگ و نگرش انسان های این منطقه تاثیر خود را گذاشته و فرهنگ آن ها را با نگاه دینی عجین کرده است.

برای رسیدن به صلح در این منطقه باید در ابتدا ریشه ی جنگ های منطقه و سپس راه حل آن را بررسی کرد ابتدا ما به تعریف دو مفهوم کلیدی، یعنی خاورمیانه، صلح، ادیان ابراهیمی میپردازیم

خاورمیانه

خاورمیانه در تقاطع آسیا، اروپا و آفریقا به گفته ی کرسی (G.B.CRESSEY) چهاراه مهم و حیاتی برای سه قاره به شمار می آید و از نظر ژئوپولیتیک یا سیاست جغرافیایی اهمیت ویژه ای دارد^۱.

بوردیس فون لوهازن، ژنرال اتریشی بر این باور است که خاورمیانه مرکز دنیای قدیم است، مرکزی که در دل آن خلیج فارس قرار دارد و به منزله ی مرکز مرکز شناخته می شود، منطقه خلیج فارس پاشنه آشیل قاره کهن است. عموماً خاورمیانه را در ژئوپولیتیک به دو ناحیه عمده کمر بند شمالی (بخش غیر عربی) و کمر بند جنوبی (ناحیه عربی) تقسیم میکنند. کمر بند شمال شامل کشورهای افغانستان، ایران و ترکیه می باشد و ناحیه عربی خود به دو بخش هلال خصیب (بین دریای مدیترانه و خلیج فارس واقع شده) و حوزه دریای سرخ تقسیم می شود که خاورمیانه عربی گفته میشود. از طرفی عظیم ترین ذخائر نفت و گاز جهان در منطقه خاورمیانه قرار دارد، ۶۵ درصد ذخائر نفت جهان در این منطقه است و برآورد شده است که ۳۵ درصد ذخائر گاز را نیز داراست.

^۱ بیومونت، پیتتر، خاورمیانه، ترجمه ی محسن مدیرشانه چی، مشهد، آستان قدس، ۱۳۶۹

خاورمیانه از دیرباز محل ظهور و بروز تحولات تاریخی بوده و قاطبه پیامبران الهی، تمدن های بزرگ جهانی و رخداد های اجتماعی در این منطقه به منصفی ظهور رسیده است. سه دین بزرگ ابراهیمی (اسلام، مسیحیت و یهودیت) در این منطقه متولد شده اند. همچنین به لحاظ پیشینه تاریخی، خواستگاه سه تمدن بزرگ ایران باستان، مصر باستان و بین النهرین در سطح این منطقه بوده است. اهمیت این نکته از آن روست که همچنان با گذشت هزاران سال از تحقق ظهور ادیان، تمسک به آن ها موجب بروز تنش در این منطقه گشته که نقش قدرت های جهانی در این وقایع به وضوح قابل مشاهده است.

صلح در ادیان ابراهیمی

در ادبیات قدیم پارسی صلح هم معنای لغت آشتی و به معنای مقابل حرب و جنگ آمده است.^۱ در دوران معاصر مفهوم صلح گسترش یافته و با تفکرهای شرق آسیایی و بعدها تفکرات مسیحی که صلح درونی را معرفی کرده اند آمیخته شده است در این مفهوم صلح شرایطی آرام، بی دغدغه و خالی از تشویش، کشمکش و ستیز است. صلح یک آرمان جهانی تلقی می شود. صلح یک مفهوم مطلق نیست و می تواند بسته به دیدگاه دینی و فرهنگی تعریف متفاوتی داشته باشد.^۲

صلح در یهودیت

در زبان عبری مفهوم صلح با کلمه ی شالم بیان می شود، این کلمه به معنای کامیابی، خوب و سلامت بودن و داشتن موقعیت مناسب است و در تنخ نیز ۲۷۳ بار به این نکته اشاره شده که قابل توجه است، این کلمه در سفر پیدایش باب ۱۵ آیه ۱۶ و سفر پیدایش باب ۳۳ آیه ۱۸ به معنی کامل بودن است.

صلح و شالم در سنت یهودی مفاهیمی فراتر از ترک مخاصمه، آتش بس، یا در جنگ نبودن دارد. شالم یا صلح حالتی است که در آن فرد در درون و بیرون و یک ملت در درون و بیرون و تمام انسان ها و بلکه تمام جهان در حالت کامل بودن، اعلاء بودن، بی نقصی و بهترین شرایط به سر می برند.

ارزش مفهوم صلح به حدی بالاست که هر گاه خداوند بخواهد جمعی را متبرک کند آنان را با صلح برکت می کند.^۳ مقدس ترین شهر جهان از نظر یهودیان شهر شالم یا اورشلیم است که باید پایگاهی برای صلح و دوستی باشد.

^۱ لغت نامه دهخدا

^۲ فلسفی، هدایت الله. "صلح جاویدان و حکومت قانون"، فرهنگ نشر نو

^۳ مزامیرداوود، باب ۲۹، آیه ۱۱

صلح و شالم از چنان جایگاه والایی در دین و کتاب مقدس برخوردار است که خداوند صلح کامل را به عنوان مهمترین عنصر رستگاری به جهانیان بشارت می‌هد و بر طبق کتاب مقدس صلح کامل و جهانشمول بزرگترین هدیه منجی عالم بشری به جهانیان است

صلح در مسیحیت

سراسر کتاب انجیل از رفتار محبت آمیز، حتی نسبت به دشمنان، موج می‌زند و از نظر حضرت مسیح (علیه السلام)، آنچه‌ان که در متون موجود به ایشان نسبت داده شده، احسان باید شامل دشمنان نیز بشود: «عیسی گفت: شنیده اید که به اولین گفته اند: همسایه خود را محبت نما و با دشمن خود عداوت مکن. اما من به شما می‌گویم که دشمنان خود را محبت نمایید و برای لعن کنندگان خود برکت بطلبید و به آنان که از شما نفرت کنند، احسان کنید و به هر که به شما فحش دهد و جفا رساند، دعای خیر کنید تا پدر خود را که در آسمان است، پسران شوید؛ زیرا که آفتاب، خود را بر بدان و نیکان طالع می‌سازد و باران بر عادلان و ظالمان می‌بارد... پس کامل باشید چنان که پدر شما، که در آسمان است، کامل است»^۵.

همچنین در فراز دیگری از انجیل می‌خوانیم: «شنیده اید که گفته شده چشمی به چشمی و دندانانی به دندانانی، لیکن من به شما می‌گویم: با شریر مقاومت نکنید، بلکه هر که به رخساره تو طپانچه زند، دیگری را نیز به سوی او بگردان؛ و اگر کسی خواهد با تو دعوا کند و قبای تو را بگیرد، عبای خود را نیز بدو واگذار؛ و هر گاه کسی تو را برای یک میل مجبور سازد، دو میل همراه او برو»^۶.

جان. بی. ناس تعالیم حضرت عیسی (علیه السلام) را این گونه خلاصه می‌نماید: «دستور عیسی این چنین خلاصه می‌شود که نیکی به هر صورت که باشد، دارای یک نیروی قاهره ای است در برابر بدی که اثر نیک و نتیجه مطلوب به بار می‌آورد... مع ذلک، در یک جا دستور روشن و صریح، ولی مشکل و دشوار داده است. این دستور سخت آن است که دشمن هرگز نباید بدی را با بدی مقابله کند»^۷.

^۵ انجیل متی، باب ۵، آیه ۴۴

^۶ انجیل متی، باب ۵، آیه ۳۸

^۷ جان بی ناس، تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، چاپ سوم، تهران

حضرت مسیح (علیه السلام) مردم را به صلح و دوستی و جهاد با نفس دعوت می کرد: «شنیده اید که به اولین گفته شده است: قتل مکن و هر که قتل کند، سزاوار حکم شود، لیکن من به شما می گویم: هر که به برادر خود بی سبب خشم گیرد، مستوجب حکم باشد و هر که برادر خود را قاتل گوید مستوجب قصاص باشد و هر که احق گوید، مستحق آتش جهنم بود^۸». بنابراین، اساس دین مسیح بر صلح خالص استوار است.

صلح در اسلام

در اسلام مفهوم صلح دارای دو معناست: یک معنای آن آشتی و مسالمت، سازش و سازگاری است و کلمات صلاح و صالح که به معنای رفتار مطابق با عدل، انصاف، شایسته و به دور از هرگونه فساد است، و نیز واژه اصلاح به معنای صلح و الفت از همین ریشه است.

خداوند در قرآن می فرماید: وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ، یعنی میان برادرانی را که با هم ستیزه دارند آشتی دهید.

معنای دیگر صلح در قالب واژه "سلم" در قرآن آمده است. راغب اصفهانی در معنای "سلم" گفته است: آشتی و صلحی که در مقابل جنگ باشد.

ریشه جنگ ها و نزاع ها

مهمترین سوالی که میشود مطرح کرد این است که دلیل جنگ ها در خاورمیانه چیست؟ با توجه به موقعیتی که از خاورمیانه ذکر شد، طبیعی است قدرت های دنیا در پی تصرف این منطقه از آن خود باشند، و این مووع هم میتواند سیاسی باشد هم اقتصادی و از حیث منابع طبیعی.

اما باید دقت کرد، بین هدف از جنگ و علت شروع جنگ باید تمایز قائل بود.

اگرچه هدف قدرت ها از جنگ به دست آوردن منابع و موقعیت های سیاسی است اما علت شروع جنگ ها و همراه کردن توده مردم برای آماده سازی برای نزاع به اختلافات دینی و ایدئولوژی های جذمی برمیگردد.

^۸ انجیل متی. باب ۵. آیه ۲۲

برای این که عموم مردم قربانی قدرت ها نشوند باید سعی کرد در این منطقه دیدگاه "پلورالیسم" و روحیه "مدارا و رواداری" را نهادینه کرد.

"پلورالیسم" یا "تکثرگرایی"

واژه پلورال از نظر لغوی به معنای جمع، متکثر و چندگانه است و "پلورالیسم" به معنای تکثر، چندگانگی، آیین کثرت، کثرت گرایی و گرایش به تعدد و کثرت است. در گذشته کسی که معتقد بود می توان در کلیسا چند منصب داشت "پلورالیست" خوانده میشد اما امروزه در عرصه فرهنگی پلورالیست به کسی گفته میشود که در یک عرصه فکری خاص اعم از سیاسی، مذهبی، هنری و یا غیر آن به صحت همه روش های موجود قائل باشد و هیچ نوع نزاع و تخصمی را در بین آن ها نپذیرد. این گرایش نقطه مقابل اعتقاد به انحصارگرایی است، یعنی اعتقاد به اینکه تنها یک روش یا یک مکتب بر حق است و سایر روش ها و مکاتب نادرست است.^۹

دکتر فیرحی معتقد است پلورالیسم دینی و سیاسی در صورتی میتواند مقبول باشد که ابتدا فرد یا گروه های انسانی به اصول و حقایقی به مثابه اصول موضوعه و حقایق مشترک اعتقاد داشته و ای حداقل این اصول را مسلم بگیرند.^{۱۰}

سنت گرایان مانند آقای مصباح یزدی سه معنا برای تکثرگرایی فرض میکند: ۱- همزیستی مسالمت آمیز برای جلوگیری از مخاصمات اجتماعی. ۲- نسبییت در فهم دین. ۳- نسبییت مطلق

که وی با در دو فرض دوم، فرض اول را به این معنا می پذیرد: مصلح جامعه این نیست که به جان هم بیفتند بلکه باید همزیستی داشته باشند، این نوع پلورالیسم البته بدان معنا نیست که از نظر حقیقت هم قائل به کثرت باشیم. کثرت در واقعیات اجتماعی است.^{۱۱}

مدارا و رواداری

مفهوم مدارا مفهومی اخلاقی است که امروزه در ارتباط با مساله همزیستی مطرح میگردد. ما در جامعه برای جلوگیری از نزاع نیازمند مدارا و تحمل هستیم و می بایست راه هایی برای ادامه حیات با کسانی که متفاوت از ما اندیشه و حیات دارند را پیدا کنیم. از این بابت مدارا با مفهوم تساهل با دیگران در اتباط است. به تعبیر جان لاک، تساهل به معنای تحمل کردن است. اما

^۹ حبیب الله طاهری، بررسی مبانی فرهنگ غرب و پیامد های آن. ص ۲۵۰

^{۱۰} داوود فیرحی. تکثرگرایی و مشارکت سیاسی در جامعه مدنی و دولت اسلامی. فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی. شماره ۵

^{۱۱} پلورالیسم در بوته نقد (مصاحبه با آقای مصباح یزدی). فصلنامه کتاب نقد. شماره ۱

این تساهل تحمل هر چیزی نیست بلکه در چارچوب قوانین مشخص شده ای که به فرد اجازه میدهد آزادی خویش را نیز بدست آورد.

به طور کلی "مدارا" را میتوان چنین تعریف کرد: "مدارا نوعی رفتار و ذهنیت نسبت به دیگران است که همانگونه که انتظار داریم ما را با ای آنچه که داریم بپذیرند، نظیر این ذهنیت را نیز ما به ایشان دهیم" راینر فورست، مدارا را چنین تعریف میکند: "مدارا ظرفیت یا عمل به رسمیت شناختن و احترام به اعتقادات یا شیوه های دیگران، حتی اگر ممکن است ما با آنها مخالف باشیم است." عبدالکریم سروش، میگوید: "مدارا احترام گذاشتن به ایمان درونی هر فرد است"

مفهوم "رواداری" از جمله مفاهیم اخلاقی است که معمولاً همراستا با مفاهیمی چون مدارا و تساهل تعریف میگردد. مفهوم رواداری بعضاً با "مدارای مذهبی" مطابقت داده میشود.

والزرنگته ی مهم را مدارا نمیداند بلکه رواداری میداند و میگوید: مدارا یک روش ذهنی است در حالی که رواداری سلسله ی منظم رفتار است.

والزر دو نگرش به این مفهوم اضافه میکند: یکی خویشتن داری اخلاقی، آنکه دیگران حقوقی دارند حتی اگر آن حقوق به شیوه ناپسندی استفاده کنند. نگرش بعدی گشودگی در برابر دیگران و کنجکاو ی و یا حتی اشتیاقی توأم با احترام به شنیدن و آموختن از دیگران.

بنابراین رواداری در اندیشه والزر با یکی از کلیدی ترین مفاهیم فلسفه اخلاق یعنی پذیرش تفاوت در همزیستی مسالمت آمیز ارج مینهد.

نتیجه گیری

عامه ی مردم خاورمیانه، بر اساس فرهنگ دینی خود، انحصارگرا هستند و این حق انگاری انحصاری خود باعث میشود قدرت ها از این تعصبات بهره بگیرند و آن ها را آماده ورود به جنگ کنند.

در صورتی که ادیان ابراهیمی، ریشه مشترک دارند و این ریشه مشترک نشان از آموزه های مشترک دارد و این اشتراکات می تواند هر انسان دین داری را به سمت مدارا و رواداری ببرد.

برای نیل به هدف صلح، راهکاری جز آگاهی عمومی از اشتراکات دینی وجود ندارد.

منابع

- ۱- بیومونت، پیتر، خاورمیانه، ترجمه ی محسن مدیرشانه چی، مشهد، آستان قدس، ۱۳۶۹
- ۲- لغت نامه دهخدا
- ۳- فلسفی، هدایت الله. "صلح جاویدان و حکومت قانون"، فرهنگ نشر نو
- ۴- مزامیرداوود، باب ۲۹، آیه ۱۱
- ۵- انجیل متی، باب ۵، آیه ۴۴
- ۶- انجیل متی، باب ۵، آیه ۳۸
- ۷- جان بی ناس، تاریخ جامع ادیان، ترجمه علی اصغر حکمت، چاپ سوم. تهران
- ۸- انجیل متی. باب ۵. آیه ۲۲
- ۹- حبیب الله طاهری، بررسی مبانی فرهنگ غرب و پیامدهای آن. ص ۲۵۰
- ۱۰- داوود فیرحی. تکثرگرایی و مشارکت سیاسی در جامعه مدنی و دولت اسلامی. فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی. شماره ۵
- ۱۱- پلورالیسم در بوتہ نقد (مصاحبه با آقای مصباح یزدی). فصلنامه کتاب نقد. شماره ۱